

Príbeh o prevratných objavoch a historických ne/úspechoch filmovej a vedeckej hviezdy sa do sezóny DJGT s mottom **TÚŽBA A VZDOR** dostal priamo zo súťaže Divadelného ústavu **DRÁMA 2023**. Súťaž každoročne inšpiruje autorky a autorov, sústavne vyhľadáva nové talenty i impulzy pre pôvodnú tvorbu a prináša svedectvá o dobe, v ktorej žijeme. Na aktuálnom 25. ročníku súťaže participovali aj Činohra SND v Bratislave, Činohra Národného divadla v Prahe Divadlo Jána Palárika v Trnave, Scéna JORIK Bábkového divadla v Košiciach a zvolenské Divadlo Jozefa Gregora Tajovského.

Do vlaňajšej súťaže sa prihlásilo štyridsať autorov, z toho bolo 24 textov v slovenskom a 16 v českom jazyku. Na základe rozhodnutia členov a členiek odbornej poroty, ktorú tvoria renomovaní divadelníci z Čiech a zo Slovenska druhé miesto získal text Jany Borsukovej **Nahá**. Hra, ktorá získala aj ceny ďalších dvoch porôt, Divadla J. Palárika v Trnave a Divadla J. G. Tajovského, dômyselne prepája skutočné a fiktívne epizódy z rozličných životných období Hedy Lamarr.

Blízka spolupráca dramatickej súťaže s divadlami prináša vzácnu realizáciu nových dramatických diel na divadelných scénach, obohacuje repertoár divadiel o nové tituly a umožňuje aj samotným dramatikom a dramatičkám vstúpiť do tvorivej konfrontácie s inými autormi a autorkami.

Jana Borsuková vyštudovala dramaturgiu a scenáristiku na Filmovej a televíznej fakulte VŠMU. Za svoju prvú divadelnú hru *Last moment* získala 3. miesto v Tvorivej súťaži na pôvodný dramatický text Literárneho fondu a v roku 2015 za dramatický text pre deti *Bubble trouble* 2. miesto ceny v súťaži dramatických textov pre deti a mládež Artúr. Ako autorka sa spolupodieľa na vzniku mnohých televíznych seriálov (*Búrlivé víno, Druhý dych, Superhrdinovia, Ako som prežil, Aféry, Rodinné prípady, Dunaj, k vašim službám*). Narodila sa na Myjave, žije a tvorí v Bratislave, je matkou dvoch detí.

Čo vás priviedlo k Hedy Lamarr?

Témou textu *Nahá* je duševný striptíz jednej ženy. Už keď som prvýkrát natrafila na osud Hedy Lamarr, vedela som, že chcem rozprávať jej príbeh, len som hľadala formu. Hedy Lamarr vstúpila do histórie filmu ako žena, ktorá sa ako prvá na plátne vyzliekla. Zároveň to bola prvá žena, ktorá získala cenu Pioneer Award, známu ako vedecký Oscar. Túto druhú skutočnosť však o nej už vie málokto. Viac sa preslávila tým, ako vyzerala, než čím bola. Pritom dala svetu internet, minimálne sa zaslúžila o to, aby vznikol. Dala svetu dar alebo zbraň? Tak ako v prípade skutočných zbraní, záleží na osobe, ktorá ju používa.

Téma zbraní a vojny sa vinie jej životom a je (žiaľ) stále aktuálnou. Ako aj postavenie ženy - vynálezkyne v spoločnosti. Jej patent v 40. rokoch 20. storočia odmietli len preto, že je žena, navyše cudzinka. Nemám pocit, že by sme sa za tých osemdesiat rokov v tomto smere zásadne posunuli, takže o tom treba stále hovoriť.

V čase jej najväčšej slávy ju „všetci muži milovali a všetky ženy nenávideli“. Keď dnes sledujeme internet, neprajnosť medzi ženami prekvitá tak, že to možno označiť za tému, špeciálne na Slovensku. Preto sa celý text nesie v pichľavom, sarkastickom tóne, ktorý je taký typický pre internetové prostredie.

FOTO: J. BORSUKOVÁ

Dramatička v štýle svojej hrdinky

Aké sú vaše skúsenosti so súťažou DRÁMA?

Drvivú väčšinu svojho profesionálneho života sa venujem tvorbe pre televíziu, takže mi ako prvé „naskakovali“ obrazy filmové. Od začiatku mi bolo jasné, že v našich podmienkach, žiaľ, nemá šancu takýto formát vzniknúť - práva na sfilmovanie jej životopisného príbehu vlastní istá americká spoločnosť.

Odmietala som sa však vzdať ambície prerozprávania tohto príbehu a tak som sa pokúsila prepracovať svoju víziu do dramatického textu, určeného pre javisko. V tom čase bola akurát vyhlásená súťaž Dráma. Porotu zrejme oslovil jej osud rovnako ako mňa a tak dostal jej životný príbeh možnosť „ožiť“ aj v našich podmienkach. Pre mňa bolo nesmierne oblažujúce vidieť, že do pár mesiacov od vyhlásenia výsledkov vznikla v Divadle Jána Palárika rozhlasová inscenácia podľa môjho textu a teraz, do roka do dňa, oživa aj na doskách Divadla Jozefa Gregora Tajovského. Pre filmového scenáristu je to neopísateľný zážitok, nakoľko od realizácie filmového scenára do jeho výslednej podoby prebehnú často celé roky... Práve preto, že súťaž Dráma umožňuje vznikáť týmto dielam v tak krátkom časovom úseku, darí sa jej udržať si v textoch aktuálnosť a nestrácajú na výpovednej hodnote.

Prečo ste si zvolili formu hry s časovými a priestorovými presunmi:

Keďže život Hedy Lamarr je spätý s vynálezom internetu, v príbehu prelínam rôzne časové roviny aj zmeny prostredia, rovnako ako to môže robiť človek používaním internetu – v rámci jednej hodiny za obrazovkou sa môže ocitnúť v rôznych častiach sveta, či rôznych časových úsekoch.

Môžeme prezradiť prečo je Hediným spoluhráčom práve (niekto ako) Štefánik?

Chcela som Hedin príbeh viac prepojiť so Slovenskom. Hedy (pôvodne Hedviga) mala maďarský pôvod, žila vo Viedni, točila v Čechách (v tom čase Československu), ale chýbalo mi nejaké spojenie priamo so Slovenskom. Keďže pochádzam z Myjavy a môj starý otec bol členom Klubu potomkov Štefánika a disponujem úctyhodnou knižnicou Štefánikových životopisov, začala som v ich životných príbehoch hľadať paralely. Obaja boli vynálezcovia, ktorí boli ochotní pre svoje objavy robiť, povedzme, aj morálne kompromisy. Štefánik (vo svojej súkromnej korešpondencii) používal na označovanie ľudí, ktorí vedeli „poslúžiť“ jeho zámeru slovo „upotrebitelní“. Podobné rozhodnutia robila vo svojom živote aj Hedy Lamarr, akurát na to využívala iné prostriedky, predovšetkým svoju krásu.

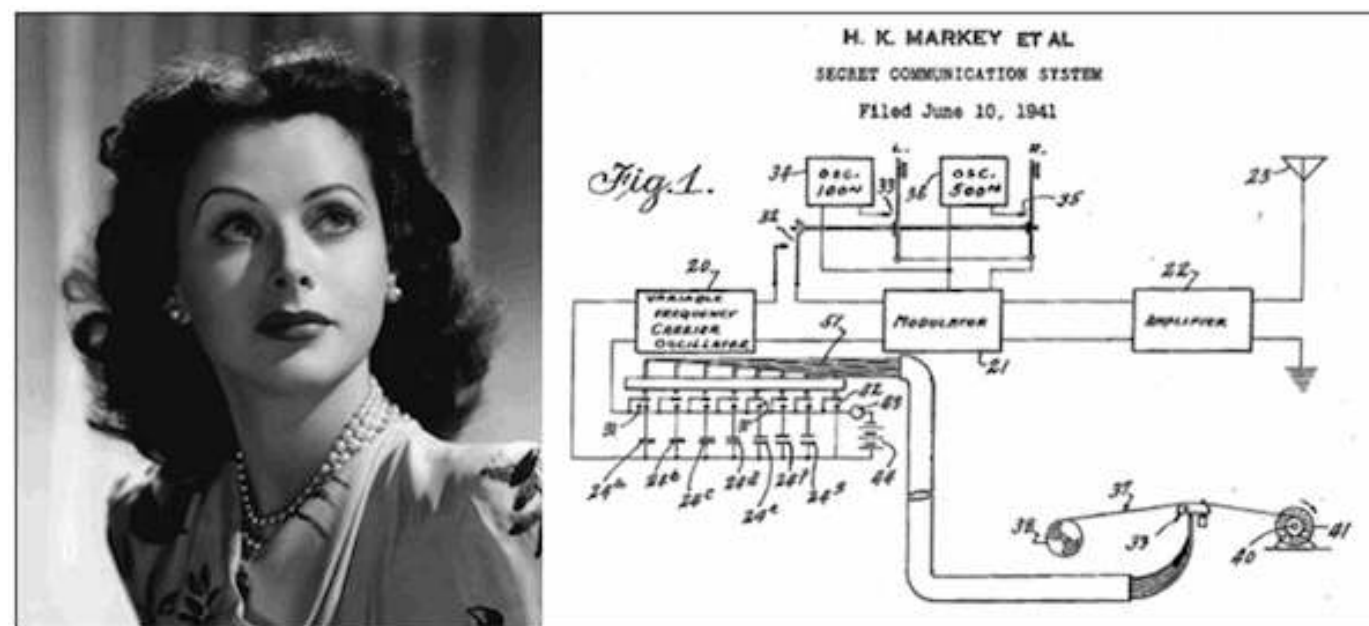
Hedy Lamarr, vlastným menom **Hedwig Eva Maria Kiesler** sa narodila v prestížnej viedenskej štvrti Döbling prominentným rodičom židovského pôvodu Emilovi a Gertrude **9. novembra 1914**. Ich jedináčka získala nadštandardné súkromné vzdelanie a pod otcovým vplyvom aj pozoruhodné technické vedomosti a zručnosti. Už ako tínedžerka sa intenzívne začala venovať herectvu ako i súťažiam krásy. Neskôr ju začali obsadzovať do nemeckých a československých filmov. Najznámejším z nich zostal československý film **Extase** od Gustava Machatého z roku 1933.

Napriek nesporným umeleckým kvalitám snímka vyvolala veľké pobúrenie v Európe a v USA vďaka tomu, že Hedy v nej bola vo viacerých scénach nahá. Neskôr sa vydala za najbohatšieho muža Rakúska **Fritza Mandla**, obchodníka so zbraňami. Po niekoľkých rokoch manželstva sa kvôli jeho žiarlivosti a majetníckemu správaniu rozhodla od neho utiecť cez Anglicko. V Londýne sa stretla s producentom L. B. Mayerom, s ktorým počas cesty do Hollywoodu uzavrela výhodnú pracovnú zmluvu. Zmenila si meno na Hedy Lamarr a v roku 1938 si už úspešne zahrala vo filme *Alžír*. Ten bol jej hereckou vstupenkou do hollywoodskej kariéry, ktorú skončila po natočení viac ako tridsiatich filmov v 60. rokoch minulého storočia.

Ešte počas natáčania filmov sa venovala vynálezom. Jej meno je spojené aj s návrhom zaoblených krídiel lietadiel, ktoré navrhla pozorovaním vtákov, vylepšila tiež semaforey, vytvorila šumivú tabletu, ktorá nahrádzala v tom čase nedostupnú Coca-Colu, ako aj svietiace obojky pre psov alebo praktickú krabicu na papierové vreckovky.

Medzi herectvom a vynálezmi sa stretli s **Georgeom Antheilom**, hudobným skladateľom, ktorý rád experimentoval a bol vynálezca. V roku 1942 si dali patentovať vynález dnes známy pod skratkou **FHSS (Frequency-hopping-spread-spectrum)**. George Antheil pre film "Ballet Mécanique" v rokoch 1923 – 1925 zložil hudbu pre 16 mechanických klavírov, ktoré mali hrať synchronne. V spolupráci s Hedy Lamarr tento princíp použili a spoločne dospeli k predstave rádiovkej prenosovej cesty, pri ktorej by sa synchronne, pomocou dieznej pásky (či kotúča), preladoval ako vysielač tak i prijímač. Postup, kedy sa pri prenose informácií vysielač a prijímač synchronne a neustále preladujú na ďalšie frekvencie. Armáda tento vynález v tom čase nevyužila, obrovského využitia sa dočkal roky po tom. Technológia sa dnes využíva v mobilnej komunikácii, Wi-Fi, Bluetooth či GPS ako jedna z metód prenosu signálu.

Hedy Lamarr bola vydatá šesťkrát, ale zomrela osamelá **19. januára 2000** na Floride. V roku 1997 jej bolo, snád' ako jedinej herečke v histórii, udelené v USA čestné uznanie za zásluhy o rozvoj elektrotechniky. V roku 2014, pri príležitosti jej nedožitých 100. narodenín bola uvedená aj do Siene slávy vynálezcov (Inventors' Hall of Fame). Deň jej narodenín, 9. novembra, oslavujú nemecky hovoriace krajiny (Nemecko, Rakúsko, Švajčiarsko) ako **DEŇ VYNÁLEZCOV**.

Vynález a jeho spoluautorka